

Городецька І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, права та філософії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR THE VIOLATIONS IN THE AREA OF PROTECTION, USE AND REPRODUCTION OF THE ANIMAL WORLD IN UKRAINE: CONCEPT AND FEATURES

У статті здійснено аналіз наукових підходів до визначення поняття адміністративної відповідальності та виокремлено її основні ознаки. Автором сформульовано поняття та визначено особливості адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, ознаки, особливості, адміністративне правопорушення, галузь охорони, використання та відтворення тваринного світу.

В статье проведен анализ научных подходов к определению понятия административной ответственности и выделены ее основные признаки. Автором сформулировано понятие и определены особенности административной ответственности за правонарушения в области охраны, использования и воспроизведения животного мира в Украине.

Ключевые слова: административная ответственность, признаки, особенности, административное правонарушение, отрасль охраны, использование и воспроизведение животного мира.

The article analyzes scientific approaches to the definition of the concept of administrative responsibility and outlines its main features. The author formulates concept and defines features of administrative responsibility for violations in the area of protection, use and reproduction of the animal world in Ukraine.

Key words: administrative responsibility, signs, features, administrative violations, area of protection, use and reproduction of animal world.

Постановка проблеми. Як один із дієвих інструментів у боротьбі із численними проступками адміністративна відповідальність є правовим засобом впливу, спрямованим на врегулювання, охорону й захист суспільних відносин у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу, у тому числі на відновлення законності та попередження протиправних дій. З огляду на існування низки проблем у досліджуваній галузі, зокрема, зменшення рівня видового різноманіття тварин, збільшення кількості тварин, що перебувають під загрозою зникнення, екстенсивного використання природних ресурсів, одним із наслідків якого є погіршення, а подекуди й знищення середовищ існування тварин, недотримання вимог законодавства, актуалізується необхідність розгляду широкого кола питань, пов'язаних із сучасними тенденціями розвитку й функціонування інституту адміністративної відповідальності за правопорушення в цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем адміністративної відповідальності та забезпечення механізму протидії проступку зробили такі відомі українські вчені-адміністративісти, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, І.В. Арістова, О.М. Бандурка, І.А. Безклубий, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, В.В. Галунько, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, Ю.В. Гридаус, І.С. Гриценко, Т.О. Гуржій, Г.Г. Забарний, В.В. Зуй, А.А. Іваницук, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць,

В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, С.О. Короед, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Д.М. Лук'янець, О.І. Миколенко, В.І. Олефір, О.І. Остапенко, С.В. Петков, С.Г. Степченко, О.Г. Стрельченко, Н.В. Хороща, В.К. Шкарупа та інші.

Різні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сферах природокористування та охорони навколошнього природного середовища досліджувались у працях екологів-правників, таких як Г.І. Балюк, В.Л. Бредіхіна, А.П. Гетьман, Т.В. Єрмолаєва, В.В. Костицький, М.В. Краснова, О.О. Погрібний, А.К. Соколова, Ю.С. Шемшученко, В.В. Шеховцов, та фахівців у галузі адміністративного права, серед яких – Н.С. Бондаренко, Н.В. Бондарчук, В.І. Кніш, Л.П. Коваленко, В.А. Лазаренко, О.Я. Лазор, О.Б. Німко, В.І. Олійник, О.О. Онищук, В.В. Петренко, І.Г. Петрова, К.А. Рябець, О.О. Сурілова, Т.І. Сухоребра, В.О. Турська, О.А. Улютіна, К.В. Ящук та інші.

Метою статті є визначення поняття й особливостей адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу існуючих у науковій і навчальній літературі численних дефініцій категорії «адміністративна відповідальність», чимала кількість та змістове розмаїття яких зумовлені також відсутністю нормативного визначення цього поняття, виокремимо основні

риси (ознаки) останнього, на яких акцентують увагу сучасні вітчизняні вчені:

1) вказівка на те, що адміністративна відповідальність – це *різновид (особливий вид) юридичної (правової) відповідальності* (С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова [1, с. 82], В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридавов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [2, с. 260], І.П. Голосніченко [3, с. 430], О.А. Задихайло [4, с. 138], Р.Я. Заяць [5, с. 19], М.В. Ковалів [6, с. 42], В.А. Крижановська [7, с. 7, 10], С.Г. Стеценко [8, с. 221]);

2) певна *родова ознака* розглядуваного поняття (її характеристика): являє собою «*сукупність адміністративних правовідносин*, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами <...>» (І.П. Голосніченко [3, с. 430], О.А. Задихайло [4, с. 138]); «*адміністративний примус* у вигляді застосування уповноваженим органом <...>» (Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [9, с. 102]); «*суб'єктивний юридичний обов'язок особи*, визнаної винною у вчиненні адміністративного проступку, загладити заподіяну суспільним відносинам шкоду <...>» (М.В. Ковалів [10, с. 152]); «*накладення на правопорушників <...> адміністративних стягнень*» (В.В. Зуй [11, с. 170]), або інші інтерпретації – «*застосування <...> особливих санкцій (заходів впливу)*» (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [12, с. 252; 13, с. 76], С.Г. Стеценко [8, с. 221], О.Г. Стрельченко [14, с. 333]); «*спеціфічна форма негативного реагування держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів <...>*» (С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова [1, с. 82], М.В. Ковалів [6, с. 42–43]) тощо. Зазначимо, що родова ознака поняття може слугувати однією з підстав (критерієм) для групування підходів учених до визначення адміністративної відповідальності. Так, аналізуючи дефініції адміністративної відповідальності, С.В. Петков обґрунтовано виокремлює такі концепції: «*відповідальність – обов'язок*», «*відповідальність – засудження*», «*відповідальність – застосування санкцій*», «*відповідальність – правовідносини*» [15, с. 224–225], використовуючи при цьому метод аналогії, зокрема, відповідні підходи в теорії кримінального права. Відтак на виокремлення нових та обґрунтування існуючих концепцій адміністративної відповідальності (наприклад, охоронно-захисної, управлінської, каральної, публічно-сервісної [16, с. 41] тощо) спрямовуються також дефініційний аналіз і врахування родової ознаки поняття «*адміністративна відповідальність*»;

3) вказівка на *суб'єкта відповідальності*: особа, яка вчинила (скоїла) адміністративний проступок (правопорушення) (І.П. Голосніченко [3, с. 431], Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [9, с. 102], Р.Я. Заяць [5, с. 19], С.Г. Стеценко [8, с. 221]); правопорушник (В.В. Зуй [11, с. 170], В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [12, с. 252], В.А. Крижановська [7, с. 11], О.Г. Стрельченко [14, с. 333]); винна особа (М.В. Ковалів [6, с. 42]); фізичні та юридичні особи (В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридавов, А.А. Іва-

нищук, С.О. Короєд [2, с. 260], О.А. Задихайло [4, с. 138]). При цьому деякі науковці обґрунтовано вказують на необхідність розмежування понять «*суб'єкт адміністративного правопорушення*» та «*суб'єкт адміністративної відповідальності*»;

4) вказівка на *суб'єктів притягнення*: уповноважені органи (посадові особи [3, с. 431; 4, с. 138; 9, с. 102]; уповноважені державою публічні органи (їх посадові особи) [2, с. 260]; органи адміністративної юрисдикції [5, с. 19]; правомочні суб'єкти [12, с. 252; 14, с. 333];

5) вказівка на *детермінуючий фактор* – відповідна категорія протиправних проявів [1, с. 82; 6, с. 42–43], вчинення адміністративного правопорушення [5, с. 19; 9, с. 102], адміністративного проступку [3, с. 431; 4, с. 138; 8, с. 221; 12, с. 252; 13, с. 76; 14, с. 333; 17, с. 6]. Попри фіксацію в законодавстві обох останніх термінів, у більшості існуючих дефініцій адміністративної відповідальності вчені застосовують термін «адміністративний проступок», доцільність використання якого обґрунтовано в низці наукових праць. При цьому, незважаючи на істотне значення останнього як підстави адміністративної відповідальності, у деяких дефініціях взагалі відсутні вказівки на нього;

6) вказівка на *засіб практичної реалізації (матеріалізований вияв)*: адміністративні стягнення (С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова [1, с. 82], Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [9, с. 102], Р.Я. Заяць [5, с. 19], В.В. Зуй [11, с. 170], А.Т. Комзюк [17, с. 6]); «*особливі санкції – адміністративні стягнення*» (І.П. Голосніченко [3, с. 431], О.А. Задихайло [4, с. 138], С.Г. Стеценко [8, с. 221]); певний вид адміністративного примусу – адміністративне стягнення (адміністративна санкція) (В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридавов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [2, с. 260]); «*заходи впливу*» (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [12, с. 252; 13, с. 76], О.Г. Стрельченко [14, с. 333]);

7) вказівка на *обтяжливі наслідки* для правопорушників у результаті застосування до них заходів впливу (адміністративних стягнень) матеріального чи морального характеру [11, с. 170], морального, матеріального або особистісного характеру [4, с. 138], майнового, морального, особистісного чи іншого характеру [17, с. 6];

8) вказівка на те, що *підстави та порядок притягнення до адміністративної відповідальності врегульовані нормами адміністративного права* [3, с. 431; 5, с. 19; 17, с. 6].

Варто зазначити, що відсутність єдиного установленого трактування досліджуваного поняття в доктринальних джерелах з адміністративного права призвела до розмаїття наукових підходів стосовно розуміння адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони навколошнього природного середовища та використання природних ресурсів. Найчастіше вона розглядається вченими в межах «санкційної концепції» (В.І. Книш [18, с. 69], В.В. Костицький [19, с. 419], В.В. Петренко [20, с. 88], К.А. Рябець [21, с. 179], К.В. Ящук [22, с. 10, 13]),

концепції «відповідальність – засудження», тобто як специфічне реагування держави на (адміністративне) правопорушення (Н.С. Бондаренко [23, с. 4], О.Я. Лазор [24, с. 160]), а також в об'єктивному (концепція «відповідальність – правовідносини») та суб'єктивному (концепція «відповідальність – обов'язок») значеннях (І.Г. Петрова [25]), як один із провідних засобів адміністративного примусу (О.О. Онищук [26]).

Під час характеристики адміністративної відповідальності за правопорушення в певних сферах (галузях) або за окремі адміністративні проступки науковці виокремлюють притаманні їй ознаки (риси). При цьому теоретичним підґрунтам для такого виокремлення зазвичай слугують доктринальні джерела з адміністративного права, у яких конкретизовано як загальні, так і спеціальні ознаки (особливості) цього виду відповідальності. Саме з урахуванням останніх здійснимо характеристику адміністративної відповідальності за проступки в досліджуваній галузі.

В адміністративно-правових джерелах превалює позиція, згідно з якою підставою адміністративної відповідальності є правопорушення. Водночас розгляд наукових праць вказує на існування різних підходів до проблеми підстав адміністративної відповідальності. Не вдаючись до їх аналізу, вважаємо за доцільне підтримати позицію науковців, які є виразниками «триединої» концепції підстав цього виду відповідальності [10, с. 153–154; 12, с. 254; 13, с. 76–78; 14, с. 334]. Відтак для настання адміністративної відповідальності за проступки в досліджуваній галузі необхідна наявність трьох підстав, а саме, нормативної, фактичної й процесуальної, і відсутність хоча б однієї з них унеможлилює існування адміністративної відповідальності.

Нормативною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу є наявність матеріальних і процесуальних норм права, які визначають діяння проступком, міру адміністративного стягнення за його вчинення, суб'єктів відповідальності та притягнення, урегульовують її процесуальну форму тощо. Окрім Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), такі норми містяться в законах України «Про тваринний світ», «Про Червону книгу України», «Про мисливське господарство та полювання», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про охорону навколошнього природного середовища» та в інших нормативно-правових актах. Фактичною підставою адміністративної відповідальності в досліджуваній галузі є факт вчинення особою протиправного, винного діяння, що посягає на охоронювані нормами права суспільні відносини в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу, за яке законом передбачена адміністративна відповідальність. Окрім факту вчинення проступку, В.К. Колпаков до фактичних підстав відносить також факт виконання заходів відповідальності та факти затримання, огляду, подання

звернень, визнання доказами фактичних даних тощо [13, с. 76]. До процесуальних (документальних) підстав належить наявність винесеного компетентним суб'єктом індивідуального акта (правозастосовного юрисдикційного акта), що визначає характер та обсяг наслідків для особи, визнаної винною в здійсненні адміністративного проступку [10, с. 153–154; 12, с. 254; 13, с. 76–77].

До суб'єктів адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, у тому числі об'єктів тваринного світу, В.В. Петренко [20, с. 86], І.Г. Петрова [25], К.А. Рябець [21, с. 180–181], К.В. Ящук [22, с. 10] та інші вчені відносять як фізичних, так і юридичних осіб. При цьому варто зауважити, що згідно з КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності за правопорушення, зокрема й у досліджуваній галузі, є громадяни та посадові особи. Водночас у ст. 104 Закону України «Про ветеринарну медицину» зазначено, що «на фізичних, юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, чия діяльність пов'язана з вирощуванням (розведенням) тварин, <...>, накладається штраф відповідно до закону», а в Законі України «Про виключну (морську) економічну зону України» передбачено відповідальність юридичних осіб (ч. 2 ст. 21), зокрема, за незаконну промислову діяльність (ст. 22), незаконну експлуатацію природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України (ст. 24).

У галузевих дослідженнях науковці роблять такі пропозиції:

– доповнити КУпАП статтею, у якій будуть передбачені підстави адміністративної відповідальності юридичних осіб за адміністративні правопорушення в певній сфері (О.О. Сурілова [27, с. 391]), або інші законодавчі акти (наприклад, Закон України «Про тваринний світ») відповідною статтею (К.В. Ящук [22, с. 11]);

– внести певні зміни й доповнення до КУпАП (Р.В. Афанасієв [16, с. 44], І.Г. Петрова [25], К.А. Рябець [28, с. 13]);

– прийняти Кодекс України про адміністративну відповідальність юридичних осіб (К.А. Рябець [28, с. 12]) тощо.

Проте, на нашу думку, проблема реформування правового регулювання притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності потребує системного й комплексного підходу до її вирішення, у тому числі шляхом використання інтелектуального потенціалу провідних фахівців у галузі адміністративного права, кропіткої роботи законодавця та керування принципом доцільності під час упровадження такої ініціативи в сучасних реаліях.

Аналіз глави 17 КУпАП вказує на існування великої кількості суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу. До таких належать суб'єкти, які розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені певними нормами:

а) районні, районні в місті, міські чи міськрайонні суди (судді) – ч. ч. 2, 4, 5 ст. 85, ст. ст. 85-1, 88–88-2, 90, 91, 188-22 КУпАП (ст. 221 КУпАП);

б) органи Національної поліції – ст. 89 КУпАП (ст. 222 КУпАП);

в) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, – ст. 107 КУпАП (ст. 238 КУпАП);

г) органи рибоохорони – ст. 50, ч. 3 ст. 85, ст. ст. 86-1, 91-2, 188-5 КУпАП (ст. 240 КУпАП);

г) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства, – ст. 50, ч. 1 ст. 85, ст. ст. 91-2, 188-5 КУпАП (ст. 242 КУпАП);

д) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколошнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, – ст. ст. 50, 76, 77-1, ч. ч. 1, 3 ст. 85, ст. ст. 86-1, 87, 89 (щодо диких тварин), ст. ст. 91-2, 91-4, 188-5 КУпАП (ст. 242-1 КУпАП).

У ст. ст. 221, 222, 238, 240, 242, 242-1 КУпАП деталізовано перелік посадових осіб у межах відповідного органу адміністративної юрисдикції, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення.

Сутнісна характеристика адміністративної відповідальності виявляється в тому, що засобом практичної реалізації останньої є застосування до винних осіб спеціальних примусових заходів – адміністративних стягнень, визначених у ст. 24 КУпАП, а також заходів впливу, передбачених у ст. 24-1 КУпАП. Аналіз законодавчих актів свідчить про те, що за вчинення адміністративних правопорушень у досліджуваній галузі можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення, як попередження (ст. 26 КУпАП), штраф (ст. 27 КУпАП), конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення (ст. 29 КУпАП), позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянинові (права полювання) (ст. 30 КУпАП), адміністративний арешт (ст. 32 КУпАП).

Варто зазначити, що адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу характеризується ознаками (рисами), притаманними цьому виду відповідальності загалом, до яких, окрім розглянутих вище, учені відносять такі:

– є правовим засобом охорони правопорядку та суспільних інтересів;

– пов’язана з негативними для правопорушника наслідками (морального, матеріального, особистісного, організаційного характеру), яких він зобов’язаний зазнати та фактично зазнає;

– реалізується в умовах неслужбової непідлегlosti;

– реалізується у відповідних процесуальних формах тощо [3, с. 430; 4, с. 138; 11, с. 170–171; 12, с. 252; 14, с. 336; 18, с. 69; 20, с. 86].

Висновки. Таким чином, на підставі опрацювання розвідок фахівців у галузі адміністративного та екологічного права здійснено дефініційний аналіз адміністративної відповідальності та виокремлено основні ознаки останньої, що дає підстави сформулювати певні узагальнення.

По-перше, адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу – це реагування держави на адміністративний проступок, яке виявляється в застосуванні уповноваженим суб’єктом заходів державного примусу – передбачених законом адміністративних стягнень (заходів впливу) до винної особи, унаслідок чого остання зазнає обмежень особистісного чи майнового характеру.

По-друге, необхідно виокремити такі особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу:

1) роль і місце адміністративної відповідальності в механізмі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній галузі зумовлюються її специфічними функціями, зокрема правовідновлювальною, компенсаційною, каральною, превентивною, виховною, які в суккупності забезпечують реалізацію впорядкованості та охорону цих відносин;

2) її настання можливе за наявності трьох підстав – нормативної (система матеріальних і процесуальних норм права, що врегульовують цей вид відповідальності), фактичної (вчинення адміністративного проступку в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу) та процесуальної (індивідуальний акт, виданий компетентним суб’єктом на підставі норм права, яким визначається міра відповідальності для конкретної особи, винної у вчиненні адміністративного проступку);

3) суб’єктами правопорушень у досліджуваній галузі КУпАП визначає фізичних осіб (громадян і посадових осіб), а інші законодавчі акти – юридичних осіб;

4) наявність широкого кола суб’єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення: районні, районні в місті, міські чи міськрайонні суди (судді); органи Національної поліції; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини; органи рибоохорони; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколошнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів;

5) видове розмаїття адміністративних стягнень: попередження, штраф, конфіскація предмета,

який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошою, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення, позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянинові (права полювання), адміністративний арешт;

6) особливий процесуальний порядок її реалізації;

7) притягнення до цієї відповідальності не звільнє особу від обов'язку відшкодування заподіяної внаслідок порушення законодавства в досліджуваній галузі шкоди в установлених законодавством порядку та розмірах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посібник. К.: Центр учебової літератури, 2011. 216 с.
2. Галунько В.В. та ін. Адміністративне право України: підручник: у 2 т. Херсон: ХМД, 2013. Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. 396 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / за ред. В.Б. Авер'янова. К.: Юридична думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
4. Задихайло О.А. Проблеми визначення поняття «адміністративна відповідальність» в адміністративному праві України. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 8. С. 136–139. URL: http://www.pap.in.ua/8_2014/40.pdf.
5. Заяць Р.Я. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2012. Вип. 8. С. 17–20.
6. Адміністративна діяльність: навч. посібник / за заг. ред. О.І. Остапенка. Львів: ЛІВС, 2002. 252 с.
7. Крижановська В.А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2016. 22 с.
8. Степенко С.Г. Адміністративне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2011. 624 с.
9. Забарний Г.Г., Калюжний Р.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: навч. посібник. К.: Вид. Паливода А.В., 2003. 212 с.
10. Ковалів М.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів: ЛьвДУВС, 2009. Вип. 3. С. 151–158.
11. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю.П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
12. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
13. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
14. Колпаков В.К. та ін. Курс адміністративного права: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2013. 872 с.
15. Петков С.В. Теорія адміністративного права: навч. посібник. К.: КНТ, 2014. 304 с.
16. Афанасієв Р.В. Окремі аспекти адміністративної відповідальності у сфері охорони права власності на природні ресурси. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2011. № 1(4). С. 40–44.
17. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / за заг. ред. А.Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.
18. Книш В.І. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у галузі охорони навколошнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Право і безпека. 2011. № 1(38). С. 68–71.
19. Відповідальність у публічному праві: монографія / за заг. ред. І.А. Безклубого. К.: Грамота, 2014. 496 с.
20. Петренко В.В. Поняття та особливості адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні. Право і суспільство. 2013. № 4. С. 83–88.
21. Рябець К.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. аграрний ун-т. К., 2007. 205 с.
22. Ящук К.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на тваринний світ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2014. 17 с.
23. Бондаренко Н.С. Адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правова характеристика законодавства України та країн СНД): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 ; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2016. 18 с.
24. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. академія держ. упр. при Президентові України. К., 2004. 530 с.
25. Петрова І.Г. Адміністративна відповідальність юридичних осіб у сфері охорони та використання природних ресурсів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2014. 20 с.
26. Онищук О.О. Адміністративно-правова діяльність суб'єктів владних повноважень по боротьбі з браконьєрством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Державний науково-дослідний ін-т МВС України. К., 2009. 20 с.
27. Сурілова О.О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 434 с.
28. Рябець К.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2007. 18 с.